

Tariximizdə çox hadisələrə şahidlik etmişik. Qanlı mühərribələrə, terrorlara, soyqırımlara, da-ha nələrə, nələrə. Onların sırasında Sumqayıt hadisələri də var. Artıq həmin hadisədən bizi 37 illik zaman ayırrı.

Ermənilər tarixin müxtəlif dönmələrində Azərbaycan xalqına qarşı çoxsaylı cinayətlər və təxribatlar törediblər. 1988-ci il fevralın sonlarında Sumqayıt şəhərində töredilən kütləvi iğtişaşlar da onlardan biri idi. Bu hadisələr ermənilərin və onların havadarlarının Azərbaycan xalqı ilə bağlı dünyada mənfi imic yaratmaq məqsədini güdürdü. Belə ki, fevralın 27-29-da Sumqayıtda cərəyan edən hadisə nəticəsində müxtəlif millətlərdən olan 32 nəfər, o cümlədən 26 erməni həlak olub, 400-dən çox insan yaralanıb, 200-dən çox mənzil tələn edilib, 50-dən artıq mədəni-məişət obyekti dağdırılıb, 40-dan çox avtoməşin yararsız hala salınıb. Baş vermiş bu hadisələr SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin erməni milletçiləri ilə birgə Azə-

Qatı cinayətlər: Sumqayıt hadisələri

baycana qarşı təşkil etdiyi və həyata keçirdiyi təxribatların növbəti tərkib hissəsi idi. Belə ki, aksiyanın təşkilatçıları şəhərdə iğtişaşlar törmək üçün sünə şərait yaradaraq gənclərə, xüsusən texniki peşə məktəblərinin şagirdlərinə spirtli içkilər, içərisi əvvəlcədən narkotik maddələrlə doldurulmuş siqaretlər, müxtəlif psixotrop dərmanlar və s. paylamışdır. Əhalinin arasında Azərbaycan dilini təmiz bilən müxtəlif milletlərdən olan təxribatçı qruplar yerləşdirilib.

ERMƏNI MİLLƏTÇİLƏRİNİN MƏKRLİ PLANI

Əsrlər boyu qonşuluqda yaşaraq ölkəmizə qarşı məkrlə planlar quran, azərbaycanlılara qarşı soyqırımı və deportasiya siyaseti aparan erməni milletçiləri həmin gün daha bir təxribata el atdırılar. Təbii ki, burada əsas məqsəd dünya içtimaiyyətində yanlış rəy formalasdırmaq, anti-Azərbaycan əhval-ruhiyyəsi yaratmaq idi. Bu qanlı sənəri ilə guya ermənilərin eziydiyi, haqlarının tapdaladığı dünya ictimaiyyətinə təqdim edilməkə əslində yəni bir mərhələdə azərbaycanlılara qarşı həyata keçirilən soyqırımı, işgalçılıq siyasetinin esası qoyuldu. Bütün şahid ifadələri Sumqayıt ha-

disələrinin təşkilatçısının erməni, iki dəfə məhkum edilən Eduard Qriqoryan olduğunu sübut edir. Qriqoryan Sumqayıt hadisələri zamanı beş erməni şəxsən öldürüb. Bir sözə, Sumqayıtda etnik zəminde töredilən iğtişaş həmin dövrə bu sıradan olan məqsədönlü təxribatların kulminasiyası idi. Qırğınların baş verməsində Sumqayıt əhalisi arasına yerləşdirilən və Azərbaycan dilini təmiz bilən SSRİ DTK-nın himayə etdiyi ermənilərən ibarət təxribatçı qruplar xüsusi rol oynayıb. Erməni milliyetindən olan 26 nəfərin qətlə yetirilməsini məhz bu dəstələr həyata keçirib.

İstintaq materiallarının başqa bir yerində göstərilir ki, E.Qriqoryan öz dəstəsi ilə birinci mikrorayonda M.Petrosyanın mənzilinə daxil olmuş, müqavimet göstərmək istəyən mənzil sahibinə başından zərər endirərək həlsiz vəziyyətə salmışdır. Bu cür faktlar çoxdur.

ƏVVƏLCƏDƏN HAZIRLANMIŞ SSENARI

Sumqayıt şəhərinin əhalisi 1988-ci ilde 258 min nəfər idi və bunun təqribən 18 minini etnik ermənilər təşkil edirdi. 1988-ci il fevralın 26-da Sumqayıtin mərkəzi meydanı Azərbaycanın Qarabağ regionunda ermənilər tərəfindən iki

gəncin öldürülməsinə etiraz olaraq nümayişçilər tərəfindən tutuldu. Erməni ekstremistləri və təxribatçı agentlər tərəfindən bu etiraz aksiyası iğtişaşa doğru təhrik edildi. İğtişaşı araşdırmaq üçün SSRİ Baş Prokurorluğu tərəfindən cinayət işi başlandı, xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq Vladimir Qalkinin rəhbərliyi ilə ölkənin müxtəlif regionlarından cəlb edilmiş 231 nəfər istintaqcı və bir o qədər de məliyyətçidən ibarət xüsusi istintaq-əməliyyat qrupu yaradıldı. SSRİ Baş Prokurorluğunun apardığı istintaq nəticəsində iğtişaş zamanı 26 erməni, 6 azərbaycanlı olmaqla, 32 nəfərin öldürülüyü müəyyən edildi. Məhkəmənin qərarı ilə 92 nəfər üzümüddəti hebs cezasına, bir nəfəri isə ölüm hökmüne məhkum olundu. Lakin SSRİ Baş Prokurorluğu tərəfindən aparılmış istintaqla iğtişaş iştirakçılarının yalnız bir qismi müəyyən edilib məhkəmənin qərarı ilə cəzalandırıldı, SSRİ-nin siyasi rəhbərliyi və SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin təzyiqləri nəticəsində istintaq məntiqi sonluğa çatdırılmışdır, onun təşkilatçıları və sifarişçiləri müəyyən edilmişdir.

Bu cinayətin əsl məhiyyətini açmaq, SSRİ Baş Prokurorluğunun üstündən sükutla keçdiyi məqamları araşdırmaq üçün Azərbaycanın qəti siyasi iradəsinin təzahürü olaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin göstərişi və Baş prokurorun qərarı ilə həmin kütləvi iğtişaşlarla əlaqədar keçmiş SSRİ Baş Prokurorluğu tərəfindən istintaq aparılaraq sonradan dayandırılmış beş cinayət işinin icraati təzelənərək vahid icrada birləşdirildi və istintaqın aparılması Baş prokurorun birinci müavininin rəhbərliyi ilə prokurorluq, Daxili İşlər Nazirliyi və Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmetinin müstəntiq və əməliyyatçılarından ibarət

baş vermiş məlum hadisələrin fələ iştirakçılarından biri məhz Eduard Qriqoryan olub. Qriqoryan öz etrafında adamları cəmleşdirib onlara rəhbərlik edərək, "ermənilərə ölüm", "ardımcı" və sair çağırışlarla özündə olan və əvvəlcədən hazırlanmış siyahıya əsasən, erməni milletindən olan şəhər sakinlərinin evlərinə hücumlar həyata keçirib. İstintaq zamanı həcuma, zorakılığa və işgəncələrə məruz qalmış erməni milletindən olan zərərçəkmişlər (Lyudmila və Karina Mejlumyan bacıları, Manvel Petrosyan və digərləri) göstəriblər ki, onların evlərinə hücum edənlərə rəhbərlik və göstəriş verən məhz Eduard Qriqoryan olub, orada olan insanlar onun göstəriş və əmərlərinə əsasən hərəkət ediblər. İstintaq zamanı maraqlı bir fakt da üzə çıxıb. Belə ki, erməni milletindən olan Sumqayıt şəhər sakinlərinin öldürülməsinə görə məhkum olunmuş Eduard Qriqoryan 1989-cu il dekabrın 22-də hökm oxunduqdan sonra - SSRİ mövcud olduğu zaman - 1991-ci il avqustun 26-da Ermənistən Respublikası, Yerevan şəhər 1 sayılı istintaq təcridxanasına köçürüüb. Sumqayıt şəhərində zərərçəkən ermənilərin əksəriyyəti o zaman Qarabağda fealiyyət göstərən "Krunk" cəmiyyətine könüllü məddi vəsait köçürməkdən imtina edənlər olub. Belə ki, cinayətkar dəstə bir bina, bloka daxil olaraq birinci mərtəbələrdə yerləşən erməni milletindən olan sakinlərin evlərinə daxil olmayıraq, yuxarı mərtəbələrdə yaşayan ermənilərin mənzillərinə hücum ediblər.

Sonradan məlum olub ki, hücum məruz qalmayan evlərin sahibləri "Krunk" cəmiyyətine könüllü məddi vəsait köçürməkdən imtina edənlər olub. Belə ki, cinayətkar dəstə bir bina, bloka daxil olaraq birinci mərtəbələrdə yerləşən erməni milletindən olan sakinlərin evlərinə daxil olmayıraq, yuxarı mərtəbələrdə yaşayan ermənilərin mənzillərinə hücum ediblər.

Sonradan məlum olub ki, hücum məruz qalmayan evlərin sahibləri "Krunk" cəmiyyətine vaxtlı-vaxtında pul vəsaitləri köçürünlərdir. Şahidlərin ifadələri ilə müəyyən edilib ki, "Krunk" cəmiyyətinə pul köçürən ermənilərin evləri hücuma məruz qalmayıb. Hətta müəyyən edilib ki, erməni milletindən olan müsəqicilər toydan və digər tədbirlərdən əldə etdikləri pul vəsaitinin bir hissəsini "Krunk" cəmiyyətinə köçürüb. Cinayət işinin materialları bir daha göstərər ki, Sumqayıtin azərbaycanlı sakinlərinin fərdi humanizmi və şücaəti olmasayıd, hadisələr planlaşdırılmış təxribat planına uyğun olaraq daha geniş miqyas alırdı. Milliyyətə erməni olan şahidlərin ifadələrində bəlli olub ki, onlarla erməni hadisələr vaxtı azərbaycanlı ailələr tərəfindən öz evlərində yerləşdirilməklə xilas edilib.

SSRİ dövründə foto-video çəkiliş xüsusi nəzərət və senzura tətbiq olunmasına baxmayaraq, hadisələrin əvvəlcədən quraşdırılmış vəsitlerlə foto-video çəkilişi aparılıb və dərhal SSRİ ərazisindən çıxarırlaraq erməni lobbi təşkilatları vəsitlelərə anti-Azərbaycan kampaniyasının tərkib hissəsi kimi yayılıb.

Ermənistən və erməni lobbisi dairələri tərəfindən Sumqayıt hadisələri qəsdən Azərbaycana qarşı təbliğat və dezinformasiya məqsədilə istifadə edilsə də, Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi tədbirlər, aparılmış obyekti və faktlara səykişinə istintaq materialları ilə həmin iğtişaşların məhz erməni millətçilərinin və onların havadarlarının öz məkrlə niyyətlərinə nail olmaq məqsədilə təşkil edilərək tərədiləmisi kifayət qədər və təkzibədiləməz faktlarla sübuta yetirilib.

Nəzakət ƏLƏDDİNQIZI